

II. fejezet

Forgács Balázs: Katonai alapfogalmak

A katonai alapfogalmak segítenek eligazodni a tantárgy tematikájában szereplő tananyag feldolgozásában. Ebben nagy segítség a *Hadtudományi lexikon* új kötete,¹ amely az NKE gondozásában jelent meg. A lexikon az 1990-es évek közepén megjelent *Hadtudományi lexikon* felújítása. A jegyzetben tárgyalt valamennyi fogalom megtalálható ebben a dokumentumban, amelyeket jellemzően hazánk fegyveres erején, a Magyar Honvédségen keresztül mutatunk be. A katonai alapfogalmak tárgyalása egyfajta bevezetés abba a szaknyelvbe, amelyet a katonai közeg és a katonák tudománya, a hadtudomány használ. A hadtudománynak sokféle nemzetközi és hazai definíciója létezik. Ezek mindegyike a háború jelenségeit vizsgáló diszciplínát igyekezik meghatározni. Az MTA Hadtudományi Bizottsága és köztestületi tagsága II. tudományos konferenciája 2006. november 27-én – Kőszegvári Tibor nyugállományú vezérőrnagy, az MTA doktora javaslatára – fogadta el és azóta a Magyar Hadtudományi Társasággal együtt az oktatásban és a szakirodalomban ajánlja a hadtudomány újszerű definícióját, amely szerint: „A hadtudomány a nemzetközi és nemzeti biztonságot fenyegető kihívások és veszélyek ellen alkalmazott katonai erők és eszközök sikerét meghatározó elméleti tételek és gyakorlati tapasztalatok összefoglaló ismeretrendszere.”²

A definícióból kitűnik, hogy a hadtudomány arculata kettős. Egyszerre egyetemes és hazai jellegű, amely mindig a fegyveres küzdelem jelenségeit vizsgálja. Egyrészt egyetemes, mert a fegyveres küzdelemnek vannak állandó kísérőjelenségei, törvényszerűségei, katonai trivialitásai, amelyek objektív módon mindenhol ugyanúgy hatnak, vagyis a harcok, a hadműveletek a világ bármely pontján ugyanúgy zajlanak, az azokban tapasztalható eltéréseknek fegyverzet-technikai okokból származó különbségeit fedezhetjük csupán fel. Másrészt viszont nemzeti, hiszen a hadügy, azaz a társadalom védelmi intézményrendszerének³ politikai determináltsága okán a fegyveres küzdelmet, annak objektív jelenségeit mindig összhangba kell hozni az adott társadalom hadügyével, honvédelmével, vagyis országonként ki kell választani az egyetemes hadtudomány problémaköréből azokat az elemeket, amelyek az adott nemzet honvédelmére hatást gyakorolnak. Fontos megjegyezni a természeti közeg, a táj és a hadügy kapcsolatát is, hiszen egy ország hadügyét mindig meghatározza annak földrajzi elhelyezkedése, adottságai és környezete is. Hazánk hadtudományának legfontosabb feladata országunk honvédelmének megalapozása, vagyis a minket közelebbről érintő katonai és biztonság- és védelempolitikai kérdések megválaszolása.

A fentebb említett definícióból kiderül az is, hogy a hadtudományban – mint minden tudományban – egyszerre, egymásra hatva létezik az elmélet és a gyakorlat. A fegyveres küzdelem új jelenségei hatnak a hadtudományi gondolkodásra, de ugyanez igaz visszafelé is, vagyis

¹ KRAJNC 2019.

² Magyar Hadtudományi Társaság 2007: 1.

³ NAGY 2014: 25.

a hadelmélet, a honvédelmi intézményrendszerhez kötődő tudomány, tudományos gondolkodás⁴ ugyanígy befolyásolja a fegyveres küzdelem menetét, az azt megvívó fegyveres erő szervezetét, felszerelését, kiképzését és tevékenységét. A hadtudomány fejlődése az ókortól napjainkig folyamatos, fő feladata mindig az aktuálisan felmerülő hadügyi kérdések megválaszolása, a hadügyi problémák megoldása, valamint a jövő háborúiról való gondolkodás.

A magyar katonai szaknyelv kialakulása a török hódoltság idején kezdődött meg. A költő, hadvezér és hadtudós Zrínyi Miklós (1620–1664) hadtudományi munkáit – *Vitéz Hadnagy, Mátyás király életéről való elmélkedések, Az török áfium ellen való orvosság, Tábori Kis Tracta* – tudatosan magyar nyelven írta meg, mert úgy gondolta, hogy a török kiűzésének egyik elengedhetetlen feltétele a korszerű magyar nyelvű hadtudományi szakirodalom megteremtése. A francia forradalmi és a napóleoni háborúk után a reformkor katonai gondolkodói szinte valamennyien élen jártak a modern magyar nyelvű hadtudomány nyelvezetének fejlesztésében. Közülük az első katona-akadémikusok, többek között Kiss Károly (1793–1866) és Tanárky Sándor (1784–1839), valamint a magyar–német katonai szakszótárt szerkesztő Czetz János (1822–1904) emelhetők ki. A hazai hadtudomány nyelve az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc, valamint a kiegyezést követően a Ludovika Akadémián és a Magyar Tudományos Akadémián vált európai színvonalúvá.

Rendfokozatok, fegyvernemi színek

A katonai egyenruha elkülöníti viselőjét a polgári lakosságtól. A 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről rendelkezik a személyi állomány megkülönböztetését szolgáló jelzésekről.

„A személyi állomány, a csapatok és a járművek megkülönböztetésére jelzéseket kell alkalmazni. Ezek a katonai egyenruha, a katonai rendfokozati jelzés, a csapatkarjelzés és csapatjelvény, a Honvédség meghatározott közúti, légi és vízi járműveinek jelzései, valamint az összefoglaló honvéd elnevezés.” [...] „A honvédek beosztásukhoz és feladataik végrehajtásához egyenruhát viselnek...” [...] „A honvéd rendfokozatát az egyenruhán elhelyezett rendfokozati, vagy megkülönböztető jelzések fejezik ki. Az önkéntes tartalékos a szerződésben meghatározottak szerint rendfokozatot visel. Rendszeresített rendfokozat viselésére kizárólag a honvéd, a rendvédelmi szervek állománya, valamint – a rá vonatkozó korlátozásokkal – e szervezetek nyugállományú tagja és az önkéntes tartalékos jogosult.” [...] „A csapatkarjelzés a honvéd karjelzés szerinti honvédelmi szervezethez való tartozásának és korábbi honvédelmi szervezetének megkülönböztető jele.”⁵

A katonai egyenruhát a Magyar Honvédség Öltözködési Szabályzatának megfelelően kell viselni.

A katonai öltözeteket viselésük szerint típusokba osztályozzák. „A gyakorló öltözet a honvédelmi szervezetek tényleges állományának alapruházata békeidőben és békétől eltérő időszakban egyaránt”,⁶ amely általános, repülőszelvény, repülőműszaki és repülőhajózó öltözetekre tagozódik.⁷ A terepszínű ruházat kialakulása a tűzfegyverek 19. századi fejlődésének köszönhető, korábban csupán a hadseregek vadászalakulatai hordtak szürke színű egyenruhát, szemben a többi katona

⁴ NAGY 2014: 25.

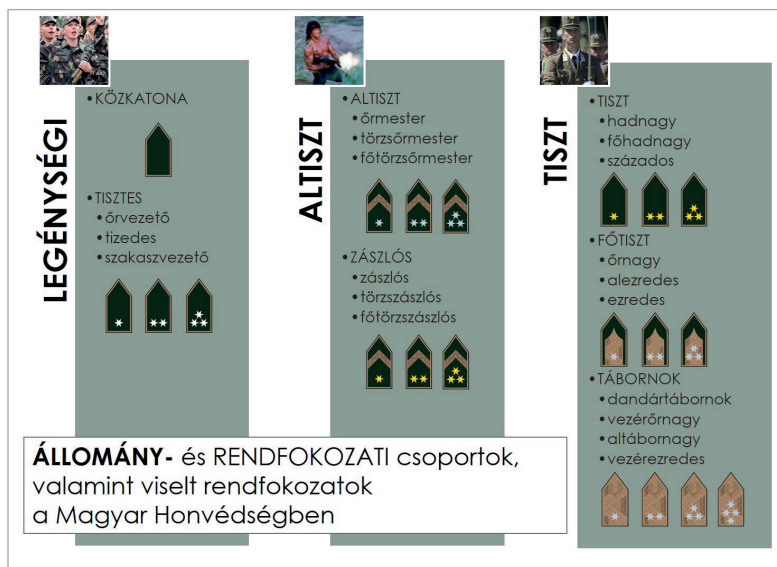
⁵ 2021. évi CXL. törvény 106. § (7), (8), (10), (11).

⁶ 10/2022. (IV. 28.) HM rendelet 1. melléklet a 10/2022. (IV. 28.) HM rendelethez 4.

⁷ 10/2022. (IV. 28.) HM rendelet 1. melléklet a 10/2022. (IV. 28.) HM rendelethez 4.3.

élénk színű uniformisával. Az egyre nagyobb lőtávolságú és pusztító erejű fegyverek miatt a korábbi díszes és feltűnő egyenruhák helyett az addig jellemzően munkaruhaként funkcionáló tábori ruházatot hordták a katonák a harctéren.⁸ Az első világháború előtt már szinte valamennyi európai hadsereg homogén, terepszínű egyenruhákat rendszeresített,⁹ a több színnyomású katonai ruhák a második világháború időszakában jelentek meg, elsőként a németeknél. Magyarországon az első tereptarka gyakorló ruházatot 1987-ben rendszeresítették. Jelenleg hazánkban a hadi- (gyakorló-) öltözet a 15M ruházat, amelynek mintázata és 6 szín (világoszöld, sötétbarna, középibarna, zöld, homok, khaki) alkotta színvilága miatt főleg nyáron és ősszel biztosít álcázást harcászati környezetben.¹⁰

Emellett létezik a *köznapi*, az *ünnepi* és a *társasági* típusú öltözet, amelyek mindegyike általános, légierő által viselt és hadihajós változatokra tagozódik. Az Öltözködési Szabályzat rögzíti továbbá, hogy *díszöltözetet* viselnek a Magyar Honvédség dísz(al)egységei,¹¹ valamint a katonazenekarok¹² állománya díszelgési szakfeladataik végrehajtása során, nemzeti és állami ünnepeken, kiemelkedő katonai és társadalmi rendezvényeken, temetéseken, továbbá az előljáró által meghatározott alkalmak esetén. Egyetemünk polgárai, az MH Ludovika Zászlóalj állományába tartozó honvéd tisztjelöltek *honvéd tisztjelölti díszöltözetet* viselnek a tisztavatáson, az MH és a Nemzeti Közszerződési Egyetem ünnepélyes katonai, valamint kulturális eseményein.¹³

1. ábra: Állomány és rendfokozati csoportok, valamint viselt rendfokozatok a Magyar Honvédségben

Forrás: a 2012. évi CCV. törvény 1. melléklete alapján készítette a szerző

⁸ MÉSZÁROS 2016: 374.

⁹ A britek és az oroszok a khaki, az osztrák–magyar haderő a csukaszürke, a németek a zöldesszürke színek mellett döntöttek.

¹⁰ MÉSZÁROS 2016: 382.

¹¹ Azon belül a Honvéd Koronaőrség, a Honvéd Palotaőrség és a Honvéd Diszszászlóalj.

¹² A katonazenekarok díszruházata általános és légierő által viselt öltözetekre tagolódik.

¹³ 1. melléklet a 10/2022. (IV. 28.) HM rendelethez 8.

A rendfokozatok történelmi fejlődés eredményeként jöttek létre: a modern hadseregek 17. századi megszületésével egy időben alakultak ki és egységesedtek.¹⁴ A hazánkban használatos rendfokozatokat először 1849-ben rögzítették, a honvédségre 1868 után vezették be.¹⁵ A ma használt egységes jelzésrendszer a rendszerváltást követően alakult ki, a Magyar Honvédség mellett a hazánkban szolgálatot teljesítő rendvédelmi szervezetekben is nagyjából azonos. A rendfokozat a fegyveres erő és a rendvédelmi szervezetek állományának szervezeti struktúrában elfoglalt helyére utaló jelzés, amely egyben behatárolja a beosztást is.¹⁶ Magyarország fegyveres erejénél rendszeresített állománycsoportok, a rendfokozati csoportok és a rendfokozatok az alábbiak.¹⁷

A fegyvernemi jelzés „az egyenruhán viselt szimbólum a szakmai végzettséget, illetve a fegyvernemi hovatartozást fejezi ki”.¹⁸ Megjegyzendő, hogy ez a besorolás nem teljesen felel meg a későbbiekben tárgyalt „fegyvernem” definíciónak, ugyanis a szakcsapatoknak (például műszaki, vegyivédelmi) is fegyvernemi jelzésük van. A rendszeresített fegyvernemi jelvények, jelzések: tábornok, légvédelmi lokátoros, repülő, elektronikai harcász, térképész, egészségügyi, felderítő, tábori lelkész (csillag), tábori lelkész (kereszt), tűzér, zenész, informatikai, hadihajós, mérnök (technikus), gépkocsiszállító, harckocsizó, lövész, vegyivédelmi, légvédelmi tűzér, katonai nemzetbiztonsági, híradó, hadtáp, jogi és igazgatási, közlekedési, műszaki, pénzügyi, koronaőr, palotaőr, katonai rendész.¹⁹

2. ábra: Fegyvernemi (vagy szakbeosztási vagy állománykategóriát kifejező) színek

Forrás: a 10/2022. (IV. 28.) HM rendelet 1. melléklet 164. pontja alapján készítette a szerző

¹⁴ BERKÓ 1943: 544–545.

¹⁵ KÁNYA 2009.

¹⁶ KRAJNC 2019: 926.

¹⁷ 1. melléklet a 2012. évi CCV. törvényhez.

¹⁸ KRAJNC 2019: 258.

¹⁹ 1. melléklet a 10/2022. (IV. 28.) HM rendelethez 163.

A fegyvernemi szín „az azonos fegyvernembe tartozó katonák könnyebb elkülönítésére szolgál. Leggyakrabban a rendfokozati jelzés alapszíne, de előfordulhat más ruhadarabon is”.²⁰ A Magyar Honvédségnél rendszeresített fegyvernemi (vagy szakbeosztási vagy állománykategóriát kifejező) színek és a hozzájuk tartozó fegyvernemek, állománykategóriák a következők.

Ezek a színek a szakmai sál színében, valamint a katonák köznapi, ünnepi és társasági öltözetének ruhadarabjain (sapka-topánalátét, vállzsinór, díszzsinór, mellzsinór, rendfokozati jelzés) jelennek meg.

A katonai erő fogalma és tartalma

A *Hadtudományi lexikon* szerint az államok a katonai biztonságuk szavatolása, területük, szuverenitásuk, értékeik védelmére, érdekeik érvényesítése céljából fegyveres erőket tartanak fent.

„A fegyveres erők összetétele az állam globális, illetve regionális érdekérvényesítő szándékától, veszélyeztetettségétől és gazdasági lehetőségeitől függően szárazföldi, légi és űrvédelmi, haditengerészeti haderőnemeket, stratégiai elrettentő erőket, légideszant-csapatokat, tengerészgyalogyságot, különleges műveleti erőket, nemzeti gárdát stb. tartanak fenn és készítene fel alkalmazásra.”²¹

A katonai erő az állam fegyveres erejének fő része, azaz a haderő. Magyarország Alaptörvénye szerint: „Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség.”²² A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény szerint: „A Honvédség polgári irányítás alatt álló, függelmi rendszerben működő, békében az önkéntességen, hadiállapotban az önkéntességen és az általános hadkötelezettségen alapuló fegyveres erő, amelynek szervezetét a Honvéd Vezérkar és az alárendeltségébe tartozó honvédségi szervezetek összessége képezi.”²³ A Magyar Honvédség vezető szerve a Honvéd Vezérkar (HVK), amely az ország katonai védelemre való felkészítésének stratégiai szintű tervezését-szervezését, valamint a Magyar Honvédség (MH) katonai tevékenységének felső és műveleti szintű feladatait irányítja. „A HVK a Magyar Honvédség Parancsnoksága jogutód szervezeteként 2023. január 1-jei hatállyal alakult meg, székhelye Székesfehérvár, jelenleg azonban két helyőrségben, Székesfehérváron és Budapesten települ.”²⁴

A Magyar Honvédséget a Honvéd Vezérkar főnöke vezeti, aki szolgálati előljárója, hivatali felettese a Honvédség szervezeteiben szolgálatot teljesítő tényleges állomány tagjainak. Vezetési jogkörében többek között kidolgozza és előterjeszti az ország fegyveres védelmének tervét, meghatározza a Honvédség készenléte fokozásának rendjét, tervezi és vezeti a Honvédség kiegészítését, valamint kidolgozza a Honvédség felkészítésének és kiképzésének rendjét. Kidolgozza továbbá és a honvédelmért felelős miniszternek felterjeszti a Honvédség szervezetére, felszerelésére, valamint az ország területének hadműveleti előkészítésére vonatkozó igényeket és terveket, és biztosítja azok végrehajtását. További feladatai a Magyar Honvédség mindennapi működésének feltételeit célozzák.²⁵

²⁰ KRAJNC 2019: 258.

²¹ KRAJNC 2019: 255.

²² Magyarország Alaptörvénye 45. cikk (1).

²³ 2021. évi CXL. törvény 58. § (1).

²⁴ Honvédelem 2022.

²⁵ 2021. évi CXL. törvény 64. § (2).

Szervezeti felépítését tekintve a Honvéd Vezérkart közvetlen alárendeltségébe tartozó katonai szervezetek, valamint önálló szervezeti egységek (szakterületekért felelő irodák, főnökségek, csoportfőnökségek, referatúrák és központ) alkotják. Az előbbieket hat parancsnokság alárendeltségébe, valamint egyéb szervezetek körébe szervezték.

A *Magyar Honvédség Szárazföldi Parancsnoksága* (Székesfehérvár) a szárazföldi haderőnemét alkotó, alárendeltségébe tartozó szárazföldi katonai szervezeteket vezeti, amelyek az MH Bocskai István 11. Páncélozott Hajdúandár (Debrecen), az MH Klapka György 1. Páncélosdandár (Tata), az MH Kinizsi Pál 30. Páncélozott Gyalogdandár (Hódmezővásárhely), az MH Bornemissza Gergely 2. Felderítőezred (Debrecen), az MH II. Rákóczi Ferenc 14. Műszaki Ezred (Szentés), az MH Sodró László 102. Vegyiarc Ezred (Székesfehérvár), valamint az MH 1. Tűzszerész és Folyamőr Ezred (Budapest).

A *Magyar Honvédség Összhaderőnemi Különleges Műveleti Parancsnoksága* (Szolnok) a különleges felderítés, közvetlen műveletek, katonai segítségnyújtás és nem hagyományos hadviselés tervezéséért, szervezéséért és a végrehajtó különleges műveleti és rohamlövész osztagok irányításáért felelős. Alárendelt szervezete az MH vitéz Bertalan Árpád 1. Különleges Műveleti Dandár (Szolnok).

A *Magyar Honvédség Légierő Parancsnoksága* (Veszprém) fő feladata a légierő képességeinek fenntartása, fejlesztése. Alárendeltségébe tartozik az MH 47. Bázisrepülőtér (Pápa), az MH vitéz Szentgyörgyi Dezső 101. Repülődandár (Kecskemét), az MH Kiss József 86. Helikopter-dandár (Szolnok) és az MH Dánielfy Tibor 205. Légvédelmi Rakétaezred (Győr).

A *Magyar Honvédség Kiberműveleti Parancsnoksága* (Szentendre) meghatározza az MH képességei fejlesztéséhez szükséges stratégia irányokat a kibervédelem és a kiberműveletek területeken, illetve vezeti a kiberműveleteket és az információs műveleteket (civil-katonai együttműködés, azaz CIMIC, illetve pszichológiai hadviselés, azaz PSYOPS) hadműveleti szinten. Közvetlen szolgálati alárendeltségébe az MH Kiber- és Információs Műveleti Központ (Szentendre) tartozik.

A *Magyar Honvédség Tartalékképző és Támogató Parancsnokság* (Budapest) feladatai igen sokrétűek. Ide tartozik többek között a területvédelem, a hadtáp, haditechnika, közlekedés és katonai elhelyezés szakterületeinek központi logisztikai feladatai, az önkéntes tartalékos és helyőrségtámogató rendszer fejlesztése, a hátszágvédelem koncepciójának kialakítása, a honvédelmi felkészítés és nevelés, illetve a társadalmi kapcsolatok elmélyítése. Alárendeltségében az MH Geoinformációs Szolgálat (Budapest), az MH Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokság (Budapest), az MH Anyagellátó Raktárbázis (Budapest), az MH Lahner György 2. Ellátóezred (Kaposvár), az MH Böszörményi Géza Csapatgyakorlótér Parancsnokság (Várpalota), az MH 1. Területvédelmi Ezred (Gödöllő), az MH 2. vitéz Vattay Antal Területvédelmi Ezred (Nyíregyháza), az MH 3. Területvédelmi Ezred (Szolnok), az MH 4. Területvédelmi Ezred (Szeged), az MH 5. Területvédelmi Ezred (Kaposvár), az MH 6. Sipos Gyula Területvédelmi Ezred (Székesfehérvár), az MH 7. Területvédelmi Ezred (Győr) és az MH Szentendrei Helyőrségtámogató Parancsnokság (Szentendre) található.

A *Magyar Honvédség Haderőmodernizációs és Transzformációs Parancsnokság* (Szentendre) beazonosítja a Magyar Honvédség transzformációs irányait, meghatározza a hosszú távú katonai képességfejlesztések stratégiai szintű irányelveit, végrehajtja és az MH szintjén irányítja, felügyeli az innovációval, a kutatás-fejlesztéssel és a modernizációval kapcsolatos feladatokat. Irányítása alá az MH Altiszi Akadémia (Szentendre), az MH Ludovika Zászlóalj (Budapest) és az MH Békétámogató Kiképző Központ (Szolnok) tartozik.²⁶

²⁶ Honvédelem 2022.

A HVK közvetlen alárendeltségébe tartozik továbbá az MH Légi Műveleti Vezetési és Irányítási Központ (Veszprém), az MH Nagysándor József 51. Híradó- és Vezetésbiztosító Dandár (Székesfehérvár), az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár (Budapest), az MH Katonai Rendészeti Ezred (Budapest), az MH Rekreációs, Kiképzési és Konferencia Központ (Balatonakaratya), az MH Egészségügyi Központ (Budapest), az MH Katonai Képviselő Hivatala (Brüsszel), az MH Nemzeti Katonai Képviselő (Mons) és az MH Nemzeti Összekötő Képviselő (Norfolk).²⁷

A HVK önálló szervezeti egységei a Gazdálkodási Iroda, az Összekötő Iroda, a Katonai Rendészeti Iroda, a Vezérkari Iroda, a Tervezési és Vezetési Főnökség, a Jogi és Igazgatási Főnökség, a Biztonságtechnikai Főnökség, a Repülésbiztonsági Főnökség, a Belső Ellenőrzési Főnökség, a Társadalmi Kapcsolatok és Életpálya Fejlesztési Főnökség, a Stratégiai Kommunikációs Főnökség, az Ügyvitelszervezési és Nyilvántartó Osztály, a Biztonsági Referatúra, a Személyzeti Csoportfőnökség, a Hadműveleti Csoportfőnökség, a Logisztikai Csoportfőnökség, a Haderőtervezési Csoportfőnökség, az Infokommunikációs és Információvédelmi Csoportfőnökség, a Kiképzési Csoportfőnökség és az Összhaderőnemi Művelettervező és Irányító Központ.²⁸

A 24/2019. (VII. 2.) OGY határozat rendelkezik a Magyar Honvédségnél rendszeresíthető beosztások számáról.²⁹ E határozat szerint a Magyar Honvédség Parancsnoksága, valamint az alárendeltségébe tartozó katonai szervezetek békeidőszaki, rendszeresíthető beosztások száma 37 650 fő, azaz ennyi főben maximalizálták az említett szervezeteknél szolgálók számát. Ebbe nem tartoznak bele a rendelkezési állományban,³⁰ a Honvédelmi Minisztériumnál, és más, a honvédelmi miniszter közvetlen alárendeltségébe tartozó szervezeteknél szolgálók. 2018-ban a Magyar Honvédségnél szolgálók mintegy 20%-a volt nő, amely arány a legmagasabb a NATO-n belül (az átlag 11,3%).³¹ Az egyenruhát viselők száma a rendszeresíthető beosztások számánál kevesebb, mintegy 22 700 fő.³² Az okok egyrészt a Honvédségnél alkalmazott civil honvédelmi alkalmazottak és munkavállalók, másrészt a feltöltetlen beosztások számában keresendők. A fenti országgyűlési határozat 20 ezer főben maximalizálta a – területvédelmi, speciális önkéntes, műveleti és védelmi – tartalékosok létszámát.³³ Jelenleg ennek a létszámnak mintegy 60%-a áll rendelkezésre.

A fegyveres erő belső struktúrája

A fegyveres erő belső struktúrájának alakulása a haditechnika fejlődésének köszönhető. A különböző földrajzi közeg, az eltérő fegyverzet elkülönítette egymástól a különböző haderőnemeket, fegyvernemeket, szakcsapatokat és csapatnemeket. A rendszer elvei egyetemesen egységesnek számítanak, azonban a világ fegyveres erőit tekintve országonkénti sajátosságokat is megfigyelhetünk. A magyar hadtudományi szakirodalomban elsőként Stromfeld Aurél foglalkozott a fegyveres erő szervezési kérdéseivel 1910-ben megjelent *Hadseregszervezés* című tankönyvében. Ebben a harc megvívásához szervezett kötelékeket csapatoknak nevezte, amelyeket parancsnokságok

²⁷ Honvédelem 2022.

²⁸ Honvédelem 2022.

²⁹ 24/2019. (VII. 2.) OGY határozat.

³⁰ Például a Nemzeti Közszerződési Egyetemre vezényeltek.

³¹ NATO 2018.

³² NATO 2020.

³³ 24/2019. (VII. 2.) OGY határozat.

vezetnek. A csapatok felkészítéséért és kiképzéséért felelősként az intézeteket jelölte meg, míg azok szükségleteit továbbító eszközöket vonatnak nevezte. Hatóság névvel illette azokat az intézményeket, amelyek részben a fegyveres erő vezetésére, részben kiegészítésére szolgáltak.

A szárazföldi haderőnemen belül „hivatás és fegyverzet” alapján fegyvernemeket különített el: a gyalogságot, a lovasságot és a tüzérséget főfegyvernemeknek, a műszakiakat segédfegyvernemnek nevezte. A fegyvernemeket csapatnemekre tagolta, amelyek szervezési alapjának a csapattesteket tartotta. 1940-ben Suhay Imre *Hadviselés és hadvezetés. A katonai, gazdasági és szellemi háború lényege, módszere és eszközei* című munkájában elkülönítette a szárazföldi, a tengeri és a légi haderőket. Eme szétválasztás alapján már három klasszikus haderőnemről beszélhetünk. A struktúra további változása, új haderőnemek létrejötte a hidegháború és a poszt-bipoláris rendszer haditechnikai fejlődésének eredményei, hiszen bizonyos országokban a rakétacsapatok vagy a kozmikus (űr)erők napjainkra önálló haderőnemet alkotnak.

A honvédelemről szóló törvény szerint a Magyar Honvédség szervezeteit úgy kell kialakítani, hogy békeidőszakban, válságkezelési és hadiállapotú működési rendnek megfelelően „együttesen képesek legyenek a Honvédség feladatrendszerének végrehajtására”.³⁴

A *haderőnem* az állam fegyveres erőinek része. A haderőnemeket egymástól eltérő, sajátos, elsősorban csak rájuk jellemző fegyverzet, haditechnikai eszközök, szervezet, vezetési, kiképzési rendszer és módszer jellemzik, ebből fakadóan eltérő módon vívják harcukat is. Alapvető fegyvernemei meghatározott közegben, földrajzi térségben, térben (földön, vízen, levegőben, kozmikus térben) fejtik ki tevékenységüket. A három alapvető haderőnem a szárazföldi erők, a légierő és a haditengerészet, amelyeken felül országonként változó a fegyveres erők haderőnemi struktúrája. Leginkább az országok földrajzi helyzete határozza meg ezt a rendszert, de az egyes államok katonai hagyományai is befolyásolhatják. Magyarországon a szárazföldi csapatok és a légierő alkotnak haderőnemet.³⁵

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa (BT) öt állandó tagjának fegyveres erőit áttekintve jól kidomborodnak az országok közötti különbségek. Az Amerikai Egyesült Államokban a szárazföldi erők, a haditengerészet, a légierő, a tengerészgyalogság, az űrerők és a parti őrség. Az Oroszországi Föderáció fegyveres erőit a három haderőnem, a szárazföldi erők, a haditengerészet és a légi-kozmosz erők, valamint a két önálló fegyvernem, a hadászati rakétacsapatok és a légideszant csapatok alkotják. A Kínai Népköztársaság haderőnemei a szárazföldi csapatok, a haditengerészet, a légierő, a rakétacsapatok, valamint a hadászati támogató erők, amelyek a kibertérben, az űrben folyó katonai műveletekért, valamint az elektronikai hadviselésért felelősek. Az Egyesült Királyság haderőnemi szerkezete a klasszikus felosztás szerinti, mivel a szárazföldi haderőnem mellett a haditengerészet és a légierő alkotják. Franciaországban a szárazföldi erők, a haditengerészet, a légi- és űrerők, valamint a csendőrség alkotnak haderőnemeket.

A *fegyvernemek* a haderőnem részei, csak reá jellemző alapfegyverzettel és harceszközökkel felszerelt alegységeket, egységeket és magasabbegységeket foglalnak magukban. Az eltérő felszerelésből fakadóan a fegyvernemek eltérő módon vívják harcukat, különbözik a kiképzésük, a felkészítésük. Az alapvető haderőnemek fegyvernemeit vizsgálva a szárazföldi haderőnem fegyvernemei például a lövészcapatok, a harcokocsizók, a tüzérek stb. A légierő fegyvernemei a bombázórepülő, vadászbombázó-repülő, a felderítő repülő, a vadásziprepülő, a szállítórepülő

³⁴ 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről 63. § (2).

³⁵ KRAJNC 2019: 348.

és a helikopterek. A hadiflották fegyvernemeit a felszíni hajók, a tengeralattjárók, a haditengerészeti repülők, a parti rakéta-tüzércsapatok, valamint a tengerészgyalogság alkotják.³⁶

A *szakcsapatok* szintén a haderőnemek részei, az adott haderőnem fegyvernemeinek harcát segítik sajátos technikai eszközeikkel és szaktevékenységükkel, valamint biztosítják az ahhoz szükséges feltételeket. A szakcsapatok saját szakalkalmazási (szakharcászati) szabályzataik alapján végzik feladataikat. A szakcsapatokhoz tartoznak a műszaki csapatok, a híradó csapatok, a vasúti és közúti csapatok, valamint a vegyvédelmi csapatok.³⁷

A *csapatnemek* a haderőnemekben belül, az azonos fegyvernemekhez és szakcsapatokhoz tartozó, azokon belül a sajátos rendeltetés, felszerelés és fegyverzet szerint elkülönülő csapatok. Az elkülönülés miatt a csapatnemek kiképzése, így harcászata és szervezeti felépítése is különbözik.³⁸ A szárazföldi haderőnem lövész fegyvernemén belül elkülönítenek gépkocsizó, gépesített és könnyű lövészeket, míg a szakcsapatoknál a műszaki csapatokat útépítő, pontonos, hidász, deszantátkelő, műszaki záró, állásépítő, álcázó, vízellátó stb. csapatokat.³⁹ Sajátos magyar csapatnem volt a huszárság a lovasságon belül. A haderőnemek harcát ma az összhaderőnemiség jellemzi, azaz két vagy több haderőnem együttes tevékenységében zajlanak. A modern haderőnemek harcát az összefegyvernemi jelzővel illetik, azaz a haderőnem fegyvernemei és szakcsapatai együtt, egymást támogatva vívják harcaikat.

A katonai műveletek jellemzői

A katonai művelet a katonai erő politika által meghatározott küldetés alapján történő, cél, hely és idő szerint összehangolt képességalapú alkalmazása.⁴⁰ A katonai műveletek sikere azok hatékonyságától függ, mivel azok „milyenségét, illetve minőségét az azokat végrehajtó, illetve megvalósító katonai erő szervezeti és szervezési, továbbá humán, valamint technikai és technológiai jellemzőin alapuló katonai képességei határozzák meg”.⁴¹ A szervezet gyakorlatilag a fegyveres erő struktúráját jelenti, a szervezési feladatok célja pedig a fenntartás és fejlesztés, a fegyveres küzdelemre való felkészítés, az anyagi-technikai ellátás biztosítása, ami a haderőt működő rendszerré teszi.⁴² A katonai műveletek két legfontosabb eleme a humán erő és a fegyverzet, amelyek egymástól nem elválaszthatók. A közülük levő helyes viszony kialakításában a kiképzésnek van döntő szerepe, kulcsfigurája pedig az irányító csapatparancsnok személye.⁴³

A *fegyveres küzdelem* a háború sajátos ismérve, lényegének megnyilvánulása. Háborúban a szemben álló felek közötti küzdelem fő formája; az egyes társadalmi csoportoknak, államoknak, szövetségeknek meghatározott politikai célok megvalósításáért folytatott erőszakos tevékenysége, amelyet az erre a célra létrehozott és kialakított katonai szervezetekkel, eszközökkel és meghatározott tervek szerint vívnak. A fegyveres küzdelem menetétől, kimenetelétől döntő mértékben függ a háború általános politikai céljainak elérése. A politikum mindvégig befolyásolja

³⁶ KRAJNC 2019: 257.

³⁷ KRAJNC 2019: 994.

³⁸ KRAJNC 2019: 128.

³⁹ KRAJNC 2019: 994.

⁴⁰ SZENDY 2013: 21.

⁴¹ SZENDY 2013: 22.

⁴² SZENDY 2013: 22–23.

⁴³ SZENDY 2013: 23.

a fegyveres küzdelmet, mivel a politikai célok határozzák meg annak jellegét, feladatait, megvívásának módját, méreteit, valamint intenzitását.⁴⁴

Mint minden emberi tevékenységnek, így a fegyveres küzdelemnek is vannak törvényszerűségei, amelyek vizsgálata a hadtudomány feladata. Ebben nagy szerepe van a hadtörténelmi és hadművészet-történeti kutatásoknak, amelyek eredményei a múlt háborúinak vizsgálatával a jelen fegyveres küzdelmeinek megértéséhez, valamint a jövő háborúinak sikeres megvívásához járulnak hozzá. A korszerű fegyveres küzdelmet

„határozottság a küzdelem céljainak elérésében; a küzdelem nagy földrajzi kiterjedése; a nagypon-tosságú és nagy pusztító képességű fegyverek – nukleáris eszközökkel vívott fegyveres küzdelem esetén az atomfegyverek – széles körű alkalmazása; az élőerő és nagyszámú harceszköz, valamint technikai eszköz részvétele; az egyidejű és nagy mélységű pusztítás lehetősége; a helyzet hirtelen, sűrűn ismétlődő és gyökeres változásai; az egyik harctevékenységi fajtáról a másikra való gya-kori áttérések; a gyors lefolyás és a magas fokú manőverezés; a nagy anyagkészlet-felhasználás és a nagy pontosságú csapások körzetében jelentős veszteségek”

jellemzik.⁴⁵ A Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnemének harceszabályzata IV. részében a szárazföldi haderőnem fegyvernemi és szakcsapatainak feladatrendszer szerinti harcoló, harc-támogató, harctámogató kiszolgáló és különleges erőkre osztályozza.⁴⁶

A *harcoló erők* feladata a harc, azaz a szemben álló erők szervezett összecsapásának meg-vívása. A harc célja az ellenség megsemmisítése, semlegesítése, továbbá fontos körzetek, kör-letek, terepszakaszok, objektumok megtartása vagy birtokbavétele. A szárazföldi haderőnem harcoló erői a lövész- és a harcokocsizó csapatok. A *harctámogató erők* a harcoló erők érdekében vívják szakharcukat, a harcoló erőknél nem meglévő katonai képességekkel támogatva azokat. A szárazföldi haderőnem harctámogató erői: a tüzér, a felderítő, a műszaki, az atom-, a bioló-giai és a vegyi fegyverek elleni (ABV-) védelmi, a híradó és vezetés biztosító és a civil-katonai együttműködési/lélektani művelti (CIMIC/PSYOPS) erők. A *harctámogató kiszolgáló erők* a mindenoldalú támogatást és biztosítást megvalósító csapatok, amelyek a harcoló és a harctá-mogató erők érdekében végzik szakmai tevékenységüket, vívják szakharcukat az előbbieknél kijelölt célok elérése érdekében. A szárazföldi haderőnem harctámogató kiszolgáló erői a logisz-tikai és egészségügyi erők. A *különleges erők* sajátos, irreguláris harcot folytató, speciálisan szervezett, kiképzett és felszerelt erők. A legfelsőbb szintű politikai és katonai vezetés eszközei. Alkalmazásukra katonai, diplomáciai, gazdasági, lélektani hatások elérése érdekében kerül sor.

Magasabbegységek, egységek, alegységek

A Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzata⁴⁷ szerint a Magyar Honvédség feladatai teljesíté-sében a csapatokra meghatározó szerep jut az irányító-vezető és igazgatási szervek, hivatalok, intézetek és intézmények mellett.⁴⁸ A csapatok olyan katonai szervezetek, amelyeket harcfelelatok végrehajtására, annak támogatására, kiszolgálására, biztosítására, a felkészítés végrehajtására

⁴⁴ KRAJNC 2019: 257.

⁴⁵ SZENDY 2013: 24–25.

⁴⁶ Ált/59 2013: IV. rész

⁴⁷ 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet.

⁴⁸ 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet Melléklet I. fejezet 1.1.

rendeltek.⁴⁹ A szabályzat a csapatokat egységekre, önálló alegységekre, valamint alegységekre osztja nagyságrend szerint. Fontos megjegyezni, hogy a csapatok magasabbegységet is képezhetnek, vagy a már meglévő magasabbegységbe betagozódhatnak.⁵⁰

A szabályzat azt is rögzíti, hogy a Magyar Honvédség középszintű vezető szervei magasabbegység-parancsnokságnak minősülnek.⁵¹ Az egységek – hierarchikus sorrendben, amely tükrözi a létszámviszonyokat is – a dandár, az ezred és az önálló zászlóalj, az önálló alegység az önálló század, míg az alegységek közé a kötelékben lévő zászlóalj (osztály), a század (üteg), a szakasz, a raj, a kezelőszemélyzet tartoznak.⁵²

1. táblázat: A Magyar Honvédség csapatai

A CSAPATOK NAGYSÁGRENDJÉN	
MAGASABBEGYSÉG	MH középszintű vezető szervei
EGYSÉG	dandár
	ezred
	önálló zászlóalj
ÖNÁLLÓ ALEGYSÉG	önálló század
ALEGYSÉG	kötelékben lévő zászlóalj (osztály)
	század (üteg)
	szakasz
	raj
	kezelőszemélyzet

Forrás: a 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet mellékletének I. fejezet 3.1. pontja alapján készítette a szerző

Irodalomjegyzék

- Ált/59 (2013): *A Magyar Honvédség szárazföldi haderőnemének harcsszabályzata. IV. rész. Szakasz, raj, kezelőszemélyzet, honvéd.* Budapest: Magyar Honvédség.
- BERKÓ István (1943): A tisztí rendfokozatok eredete. *Magyar Katonai Szemle*, 13(4), 544–550.
- Honvéd Vezérkar. *Honvédelem.hu*, 2022. december 21. Online: <https://honvedelem.hu/alakulat/honved-vezekar.html>
- KÁNYA Andrea (2009): A gallér és az ötágú csillag. *Honvédelem.hu*, 2009. május 6. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/honvedelmi-miniszter/a-galler-es-az-otagu-csillag.html>
- KRAJNC Zoltán főszerk. (2019): *Hadtudományi lexikon. Új kötet.* Budapest: Dialóg Campus.
- Magyar Hadtudományi Társaság (2007): Az MTA Hadtudományi Bizottsága és köztestületi tagsága II. tudományos konferenciájának állásfoglalása. *Hadtudomány*, 17(1), 1. Online: www.mhtt.eu/hadtudomany/2007/1/2007_1_3.html
- MÉSZÁROS Gábor (2016): Új személyi felszerelések. *Katonai Logisztika*, 24(Különszám), 374–391.
- NAGY Miklós Mihály (2014): *Magyarország hadtörténeti földrajza (A magyar hadtörténelem földrajzi alapjai).* PhD-értekezés. Pécs: PTE TTK FDI.

⁴⁹ 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet Melléklet I. fejezet 1.2.

⁵⁰ 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet Melléklet I. fejezet 2.1.

⁵¹ 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet Melléklet I. fejezet 2.2.

⁵² 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet Melléklet I. fejezet 3.1.

- NATO (2018): *Summary of the National Reports of NATO Member and Partner Nations to the NATO Committee on Gender Perspectives*. Online: www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/7/pdf/200713-2018-Summary-NR-to-NCGP.pdf
- NATO (2020): *Defence Expenditure of NATO Countries (2013–2020)*. 2020. október 21. Online: www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/10/pdf/pr-2020-104-en.pdf
- SZENDY István (2013): *Hadmélet és katonai műveletek: Első kötet. A katonai műveletek elmélete és gyakorlata*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

Jogi források

- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról
2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről
- 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról
- 10/2022. (IV. 28.) HM rendelet a Magyar Honvédség Öltözködési Szabályzatának kiadásáról
- 24/2019. (VII. 2.) OGY határozat a Magyar Honvédségnél rendszeresíthető beosztások számáról